

EESTI KEEL

Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Vabriku kuja 3, kort. 8

Talitus:
Tartu, Gildi kuja 8, teisel korral

400-a. vanune keeleline leid Eestis.

Käesoleva aasta sügissuvel Tallinna linna arhiivis muissete vakuraamatutega tutvunedes leidis noor Eesti daanisoost õpetlane cand. hist. Paul Johansen nr. Bm23 all registreeritud „Wackenbuch von Goldenbeck“ nimelises arhivaalis¹ (pressitud nahkköites, 144 lk., form. 20 × 14 sm.), alasaksa- (osalt ladina-) keelse teksti seas kaunikese hulga kohanimedid Kullamaa kihelkonnast, vanemaid risti- ja sugunimesid, üksikuid eestikeelseid sõnu ja lauseid, ja käsikirja lõpul veel, lk. 142—143, eestikeelse meieisa palve (pealkirjaga Pater noster), Ave Maria ja Credo. Nimetatud kolm teksti ühes faksimilega ilmuvad neil päevil P. Johanseni poolt Tallinna linnavalitsuse kirjastusel erilises väljaandes, eesti-saksakeelse eessõna ja märkustega varustatult, mille käsikirjast esinegu nüüd siin, P. J. tänuväärt lahkel lubal, vakuraamatu autoritest ja kirjutuste vanuse kohta järgnevad andmed.

Raamat on kellegi Reimar Bartmanni poolt kingitud Johannes Lelow nimelisele kirikuõpetajale, kes oli aastal

¹ Arhivaar hra O. Greiffenhagen'i — keda siinkohal tänuga nimetan ülifahke abi ja vastutulelikkude seletuste eest allakirjutanule — arvamise järgi on kõigiti võimalik, et Tallinna raekoja arhiivis olevaist dokumentidest põhjalikuma otsimise puhul veelgi võib leida seni tundmatuid eestikeelseid mälestisi.

1506—20 õpetajaks Uue-Pärnu Niguliste kirikus, 1520 a. peale notaarius Haapsalus ja 1524 aastast alates Johannes Kyweli poolt õpetajaks seatud Kullamaale. Oma kihelkonna talupoegadelt ja junkrutelt pastoraati toodud maksude kohta ongi J. Lelow a. 1524—28 vastavad märkused sisse kandnud raamatusse lk. 25—72. Lk. 73—125 järgnevad teise, vähem hoolika ja segasema, nähtavasti Lelow' järeltulija, nime poolest tundmatu autori poolt väga raskesti loetavad märkused aastail 1528—32. Lk. 126—144 leiduvad üles-tähendused mõlemalt autorilt. Lk. 142—143 esineb lõpuks kolm eestikeelset teksti, Pater noster, Ave Maria ja Credo (viimase algus, lõpetades sõnadega *nynck mhae* Lelow' enda, lõpp aga ülalnimetatud tundmatu autori sulest). Kuna teatavasti alles XVI. aastasajal hakati energilisemalt nõudma, et rahvale jumalasõna tuleks ka rahva-keeles kuulutada (vrd. sellekohane ettekirjutus piiskop Johannes Orges'ilt a. 1505) ja Joh. Kywel a. 1519 nõudis usutunnistuse küsitlemist talupoegadelt, on arusaadav seesuguste eestikeelsete palvete valmistamine tollaegsete õpetajate poolt. Lelow' kirjutatud tekstide tekkimisaeg tuleks seega asetada 1520 ja 1528 a. vahele, ehk kitsamalt aas-taisse 1524—1528, mil Lelow need endale ümber kirjutas¹ (seda tunnistavad mitmed jämedad kirjutusvead, näit. *otte pro olle[t]* ja *tultut pro tultut* jne., näikse tunnistavat, et Lelow'l eestikeele oskus kirjutamise aegu täiesti puudus). Credo lõpuosa kirjutamise aeg on aga a. 1528—32 vahel. Kõige kolme teksti sünniaeg seega 1520 ja 1532 a. vahepaiku.

Nimetatud kolm teksti, laused, kohanimed ja isiku-nimed oleksid siis ühes „Liivi talurahva õiguse“ katken-diga (tõlge, mille sündimise V. Reimann asetab XV. as. esimesse poolde, ümberkirjutamise aja aga XVI. as. esimesse pooliku, vt. E. Ü. S. alb. II 191) ja ühes Herman Bruggeney „Juramentum der Vndudeschen“ nimelise tekstiga (arvata-vasti) 1539 aastast (Tall. I. arh., nr. BK 12) kõige vane-

¹ Originaaliks võis olla, P. J. järgi, Lelow' eelkäija Jacob Houeth'i käsikiri, mille viimane 1505 a. sünodaalstatuudi nõudel vist kokku seadis.

m a d, ligikaudu Joh. Kyweli „müütilise“ katekismuse (1517) aegsed eestikeele kirjalised mälestised.

Lk. 25 kahes reas kirjutatud lühike eestikeelne lause on järgmine:

Whamkayra nynck yotoraa Wayack
monnist to[nz]jull¹ pastust.

Märkus käib nähtavasti kellegi koguduseliikme kohta, kelle kogudusemaksudest on „vaimukaera (s. o. teatavat kaeras tasutavat maksu vaimude, s. o. tööhingede pealt²) ning jootraha vajak (puudu, tasumata) mõnest (? või kohanimi Mõniste? mida tõsiküll Kullamaal praegu ei näi tuntavat) Tõntsul (??) paastust“.

Lk. 142 esineva meie isa palve laseme siin järgneda ühes vastavate tekstidega n. n. Turu käsikirjast (aeg arvatavasti kas XVI as. lõpp või XVII as. esimene veerand) ja H. Stahl'i Kodu- ja käsiraamatust (I osa a. 1632, lk. 4—5), võrdluseks.

a. *Pater noster.*³

Õjamede. ken szynna otte taywas. po[h]ulut
on szynnu nymmy. kullut szynnu rikus
szattu szynnu tachtinusz taywas nynck [ma]e[sz]e
Anna meytte tenneny ycepewyne leybp[h].
nynck heytkä ander meye wollkat. nynda
kut meye Ander annama meytte wollalysth
wasta. elle szättyt meyttyt kurya Ohachtusz,
erenes fattka meyt kuryasth Amen.

b. (Turu käsikirja meieisa palve).

Õjza⁴ meidi ke fina olet taiwas; Põhitett saakutt
sinu nimi, Kullutt meille sinu rikus, Sinu taht-
mene sõndikut, kui Taiwas, ninda kasz moa pääll.
Meidi igkapäiffwäne leib, anna meill Tenapäiff
Ring anna ander meidi wölat⁵ kui meidi ander
annamme meidi wölglaiffille⁶, Era saata meitt

+suydt

+suytegfiall

¹ Selgusetud, raskesti loetavad kohad on asetatud nurksulgudesse.

² Vrd. lk. 26: *non dant waymkara*; lk. 47: *waymkara*.

³ Ridade lõpud nagu käsikirjas.

kurja hufutusze sifze, Eranes erapasta meidt teigest
kuriaft; Mingz perast finoll on se rikus n. se
weggi n. se awu igtawest. Amen.

c. (H. Stahli meieisa palve).

ISsa meddi te sinna ollet Saiwas / Pöhitzetut sakut sünno
Nimmi / tulkut meile sünno Rikus / sünno Tachtminne
sündkut / kui Saiwas / ninda kaks mah pehl. Meddi iggapei-
wase Leiba anna meile tennapeiw / Ninc anna andix meile
meddi Wölgkat / kudt meje andix anname meddi Wölgkaleifille.
Ninc erra sata meid tiusatufse sifse. Erranis errapehsta meid
teicest Kuriaft: Sest sünno on se Rikus / ninc se Weggi /
ninc se awu / iggawest / Amen.

Lk. 142. järgneb lühike Ave Maria tekst:

*Ave Maria gratia plena.*¹

terwe

Terwütewt Maria, Bzant szwlas. szynna nayszhte szees
pälne phuhet. nync phowhatut szynnust yhwuhust
Ihesus Christus amen.

Samal leheküljel algab ka Credo tekst, esimesed kaks
rida Lelow' poolt, sõnadega nync Ihesus alates, kuid teise
kääkirjaga kirjutatud, ning jätkub, sõnadest vlesz towšma
peale, 143-ndal leheküljel.

*Credo.*²

Wszuma ymala ysanda kehyny weyč-
gkhyne. ten lonunth tayua nync mhae nync
Ihesus³ teme ayno poian meddten ysande; kumma on sanudt
pohalt waymolt: ilmale [tuwe]nuth: Mariaft [pwhet]⁴
neytzeft: Swrn sorman kannatanut poncio pilato alla
riffi pel poduth: surrenut ninc maddanut on

¹ Ridade lõpud nagu käsikirjas.

² Ridade lõpud nagu käsikirjas.

³ Käsikirjas esineb lühendatult Ihs, kuid selguseta.

⁴ Võimalik lugeda ka: puchet.

porkest asu[s] thayuan [rickus] remu Itup parramal ketel
 ysa keike wekeuen, szedt teme tullep fundma
 [sze] ellewat ninck furnudt.

Minna¹ vffun poha waymo cyffe pohan risti kyrkun
 keike jummal pohat [alleheymine] pattudt
 vllesz towšma se lehan sze sworene ellone nync
 sze ylane thaiwa [rickus] remu.

Vördluseks järgnegu siin Stahlil esinev usutunnistuse
 tekst (Hand und Hauszbuch I lk. 13—15):

MInna usckun öhe Summala siffe / Issa keike weggiwesse /
 Taiwa ninck mah loja. Ninck siffe Jesum Christum / teinma
 aino Poja / meddi Issanda / te on satut pöhašt Waimust /
 ilmale tulnut Mariašt puchtašt Neitzist / kannatanut alla
 Pontio Pilato / Risti pehle potut / errafurnut / ninck maha-
 mattetut / allaspeite astnut Pörgkohauda / kolmandal peival
 jelles üllestoušnut surmašt / üllefastnut Taiwa / sehl istup
 temma Summala omma keikeweggiwesse Issa parrambal kehl /
 kust temma sahp jelle tullema fundima nedt ellawat / ninck
 nedt furnut.

Esitatud uute tekstide keele kohta vt. allpool.

*

Lkd. 25—72 sisaldavad peale majanduslikka ja sotsiaalseid olukordi iseloomustavate andmete veel ohtralt risti- ja sugunimesid ning kohanimesid.

Ristinimesid leidub suuremalt osalt iseseisvalt nagu Clawš, Manth jne., kuid neid näikse peituvat ka paljus pärisnimesedes, nimelt poeg sõnaga liidetuis, näit. Sennikapoył, (?) kettopoył, Royka pöt, Chortipoył, Chowpi-poył ~ Rowypipoył, Ludikapoeł ~ ludikapoył, matkuffipoel, mešwpoynč jne. Eelmisi on arvu poolest üle 40, suuremalt jaolt esinedes korduvalt. Ristinimedest on kaugelt enamik võõra algupäraga, muist praegugi veel talurahval kaunis harilikult tarvitusel: Andres (lk. 27, 30, 36 jne.) ~ Andrés

¹ Sõna lõpul selgusetu konks.

(lk. 31, 32 jne.), **Hans** (lk. 27, 44), **Barth** (lk. 44, 47), **Bartoll** = **Bartholomäus** (lk. 32, 52), **Bert** = **Pärt** (lk. 29), **Sinriid**, (lk. 27, 53), **Jacho** = **Jaagu** (lk. 29) - **Jaco** (lk. 32, 39) - **Jaco** (lk. 48) - **Jacobj** (lk. 25) - **Jacob** (lk. 28, 37, 48), **Jhän** = **Ja an** (lk. 26) - **Jän** (lk. 26, 28) - **Jaen** (lk. 35, 45, 54) - **Jaenn** (lk. 37), **Surge** (vrd. Püha kih. veel praegu Jurje ja rahvalauludes: „Mai läks Jürje juurejena“) = **Jüri** (lk. 26, 28, 30, 37, 49, 72), **Matthys** = **Madis** (lk. 26) - **Matys** (lk. 27) - **Mattys** (lk. 28, 31 jne.), **Martus** (lk. 32), **Marth** (lk. 27, 28, 30 jne.) - **mart**, **Mart** (lk. 28, 30) - **Marti** (lk. 35 jne.) - (**Ryß**)**martifene** (lk. 55), **mihell** (lk. 27, 55), **Mickw** (lk. 36) - **Micku** (lk. 45), **Nicolas** (lk. 26, 34), **Oloff** (lk. 27) - **Ollui** (lk. 41), **Pauell** (lk. 26, 27), **Peter** (lk. 26, 30 jne.), **Peto** = **Peedu** (lk. 35, 44), **Simo** = **Sii m(u)** (lk. 46), **Thomas** (lk. 25, 30, 34), **Thonyš** (lk. 29), - **Thonyes** (lk. 31) - **Thönyš**¹ (lk. 39). Võõrapäraste nimede hulgas on siiski mitmed, mis praegu juba tarvitusest kadunud ehk harukordadel veel esinevad, mõningad neist ehk isegi eesti algupäraga: **Han**² (lk. 26, 28, 31 jne.), gen. **Hannu**, vrd. **Hannupoyt** (lk. 32 jne.); **Hannus** (lk. 26, 30, 31), vrd. **Kihnu Annus**, **Hänu** (lk. 39); **Barbar[a]** (lk. 27) - (kohanimi? P. J.) **Barbala** (lk. 37, 43); **Claves** (lk. 27) = **Klaus**, **Laos** (nüüdki veel **Kihnus Laas**, **Muhus Loas**, **Karjas**, **Kihelk.**, **Ansek. Laes**) - **Clawš** (lk. 30, 47) - **Klawes** (lk. 36); **Hän** (lk. 30) - **Hen** (lk. 30), vrd. **Ansek. Inn**, gen. **Innu**, **Ambla Innu**, **Kihnu Jönn**, eL **Henn**, sugunimi **Enno** (lühendused nimest **Hindrek**, **Henrik?**); **Sintu** (lk. 34) - **Sint** (lk. 68), võimalikult sama algupära mis eelminegi; **Jannus** (lk. 25, 26) - **Janus** = **Jaanus** (lk. 28, 29, 32 jne.); **Keršten**³ (lk. 37), **Koort**, gen. **Koordi**, vrd. lk. 47 **Thomas Chortipoyt** (nimi elutseb tänini veel sugunimena **Koort**, viljandimaalastel), mille

¹ **ön** = **onn**, **än** = **ann** jne.

² Sama **Han** esineb ka XVI. as. lõpupoole **Lõuna-Eestis** (vt. EK. s. a. lk. 5, 7).

³ Vrd. **Keršten**, EK s. a. lk. 5.

algupärandsiks nähtavasti alas. Cord¹ (Kurt); Laur (lk. 32, 33 jne.) ~ Lauri (lk. 36, 37), lühendus nimest Laurentius (vrd. Kihelk., Ansek., Karja Larats, Püha kih. Laur), Luudik = Лудыкъ² Зодамеевъ (lk. 71) vrd. alas. Luedike (Ludvig); sellest võib olla lühendus on Luto (lk. 33) = Luudo, Luudu (ortograafia poolest vrd. Peto = Peedu, lk. 35, 44); Rotgher (lk. 26); tehena(ponf) (lk. 32) < Tähvina (Stefen), vrd. Muhu Tähve, gen. Tähvena (mitmed Tähvena pered Muhus); Thewe (lk. 70) < ? alas. (Ma)thewes, Matheus (P. Joh.); Tiilik = Тиликъ (lasth moysa moller, lk. 31), vrd. ka Sannus Tillkast (lk. 30), lõuna-eesi asjakirjus Tiilik (EK s. a. lk. 5), mille algupära arvatavasti alas. Tileke.

Eriilise tähtsusega on aga asjaolu, et käsikiri tutvustab meid ka mitmete nimedega, mis tõenäoliselt on puht-eestilised, paganusest pärandunud: Annif (lk. 49), vrd. liignimi Anniko Helme pool, samuti Anniksoare küla Avinurmes; Huundo (?) = huendo (lk. 41), kui see mitte liignimede kilda ei kuulu; (Laur) Sennifa(ponf) (lk. 34), vrd. a. 1374 Soomes esinenud liignimi Sännifäinen (Forsman, Tutk. suom. kans. persoonall. nimistön alalla, 126); Kett, gen. Ketu? vrd. (lk. 32) Bartoll kettoponf (üliõp. A. Tiitsmaa teate järgi olevat Väike-Kullamaal praegu veel kaks Ketu³ talu); Koik, gen. Koiga? vrd. Royta pof (lk. 29); Cubia koup (lk. 30), Chowpiponf (lk. 35) ~ Rowypiponf (lk. 44) ~ Cub[ias] Rowpy (lk. 70), lugeda kas Kõup, gen. Kõubi, või Kaup⁴, esineb ka XV. as. vakuraamatuis Roup kujul (vrd. Forsman, lib. cit. 133), vrd. ka muistne

¹ Ristinimede mitmete alaksa kujude peale on mu tähelepanu lahkelt juhtinud P. Johanson.

² Esineb ka sugunimes Ludifapocf (lk. 30) ~ Iudifapof (lk. 34). — Korr. märk.

³ Vene 3 verst. kaardil, Urevere k. ligi: ппмз. Ketto. Rahvasuus: Keto karjamõis.

⁴ ow ortograafia kohta vrd. Rowtseph (lk. 46) ~ Rowtzeppypof (lk. 71). — Selle isikunimega ühendusse võiks ehk seada arvukad Kaubimelised kohanimed (eriti lõunapoolses Eestis: Kaubi talu Kolga-Jaani k'rikuvallas, Kaobiti. Puhjas, Kaubi küla Vastseliinas, Kaubismägi Helme Jõgevestes jne.

liivi nimi Kaupo; *Mhan* (lk. 26), esineb pisut hiljem ka lõuna-eesi asjakirjus *Man* kujul (EK s. a., lk. 5), vrd. ka eesti nimi *Maan*, gen. -o (Forsman, lib. cit. 159); *Mantu*¹ (lk. 25, 44) ~ *Manth* (lk. 26 jne.) ~ *Mant* (lk. 35 jne.) ~ *Manthw* rühtpoyč (lk. 32) ~ *Manto tho* Tschmege (lk. 37), vrd. liivi-eesi nimed *Smant* ja *Mandes* (Jüri Truusmann, Oma Maa a. 1889, lk. 107); *Matkus*? vrd. *Mantu mattussipoek* (lk. 44); *Metsu*? vrd. *Marfus mešw poyčh*, *mešupoid* (lk. 32, 66) ja *Marth mešw poyč* (lk. 44), vrd. samati soome *Mettoi* = *Metso* XVI. as. (Forsman, lib. cit. 126)²; *Meildo*³ (lk. 34) ~ *Meilno* (lk. 65); *Nanu* = *Naanu* (lk. 25, 49) ~ *Mhan*⁴ (lk. 27, 48) ~ *Mhan* (lk. 30) ~ *Mhaen*⁴ (lk. 33, 35, 39) ~ *Naen*⁴ (lk. 36, 37) ~ *Mhaen*⁴ (lk. 47), esineb ka *Man* kujul lõuna-eesi asjakirjades (EK s. a., lk. 5), vrd. ka praegune sugunimi *Naano* ja lastekeelne 'Jaani' nimetus *Naano* Mihklis; *Tito* (lk. 27) ~ *Tyto* (lk. 60) = *Tiido*⁵ (vrd. *Peto*, *Luto*), Ansekülas vanemal ajal *Tiit*, mis võiks ka olla vööra-pärane nimetus (Dietrich nime mingist alasaksa kujust?); *Villik*⁶ = *Wyllik* (lk. 25, 26) ~ *willik* (lk. 49), vrd. ka *Tyto wyllym poyč* (lk. 60).

(Järgneb.)

A. Saareste.

¹ Juba ühes 1275–85 a. asjakirjas (Bunge, Urkb. I, 3, v. 74) esineb: *Mandes to Rometi*. — Vrd ka *Mandu* talu Karuse Viira külas.

² Vrd. ka *Mötsu mõis* (saks. k. Metzboe) Hanila kihelkonnas Varbla ligi.

³ Vrd. *Melendo* kaks korda ühes 1453 a. asjakirjas (Bunge, Urkb. I, 11, lk. 265), mille peale P. Johanson allakirjutanu tähelepanu on juhtinud.

⁴ e on siin teatavasti eelmise (resp. alumise) vokaali pikenduse märk.

⁵ Tarvitusel ka kohanimedes: *Tiidu* järv Kaubi k. ligi Vastse-liinas, *Tiidu* talu Loovere külas Tormas, (ka *Tidubre* < *Tiduvere* < ? *Tiiduvere* k. Vigalas?) jne.

⁶ Vrd. *Villika* talu, V. lõpp ja V. silm Hõbessalu k. ligi Karusel (üliõp. A. Tiitsmaa andmeil).

Aruanne murdekorjamisest Viru-Jaagupis.

Suvel 1922 olin 1. juunist 5. juulini Emakeele Seltsi stipendiaadina Viru-Jaagupi kihelkonnas murret ja sõnas-tikulist materjali kogumas. Selle kohta siin lühike ülevaade.

Viru-Jaagupi kihelkond asub Virumaa läänepoolsemas osas, Rakvere linna naabruses, nii et linna ja alevi vahet on kõigest 12 versta, seega kohal, kus linna ja maa vaheline läbikäimine õige elav; kihelkonna põhjapoolse osa ühendab muu maailmaga Vaeküla raudteejaam, millega on seletatav, et siin liikumine on alaline. Alutagusest on kihelkond lahutatud suurte metsade läbi, kuna lõuna-idas piiriks on suured sood. Kõik see kokku teeb arusaadavaks, miks murde laad on Rakvere ja Harjumaa keelele palju lähem kui Alutaguse omale.

Kõigile tuultele vaba seisukoht on elanikkudele kahtlemata kasuks, kuid murdekorjamist see takistab; liikuv rahvas pääseb kergesti linnakeele mõju alla ja murre hakkab võrdlemisi kiiresti kaduma. Mis seda siiski veel üllatavalt kadumise eest kaitseb, on asjaolu, et naabrilinnaks ei ole Tallinn ega Tartu, vaid väike vähema tähtsusega Rakvere, mille assimileeriv mõju palju nõrgem. Häälendamises ongi murre enamasti püsinud, kuid sõnastikus on palju kirjakeelseid ja mujalt tulnud sugemeid, ja võrdlemisi raske on leida isikut, kes selles asjas suudaks usaldusväärt andmeid pakkuda.

Üldise laadi poolest on murre kirjakeelele väga lähedane. Teatavad süntaktilised ja vormiõpilised iseäraldused, mis Viru murretele üldse omased, ja mõned häälikulised erijooned pakuvad huvi. Intonatsioon on suurt vahet Tallinna keelest märgata, võõras paneb tähele laulvat tooni, mida mujal ei kuule; fonografi puudusel tuli selle külje fikseerimisest loobuda.

Viru-Jaagupist võiks veel õige ohtralt rahvalaule leida, igatahes palju enam kui suurelt osalt Harjumaad. Elab veel vanu laulikuid, kes usalduse ja teatava ergutuse puhul kergesti regivärsse ette kandma hakkavad. Sellest suhtes näib seal lõpulik lõikus veel tegemata.

Allpool murde huvitavamate joonte loetlus.

I. Konsonandid. 1. Klusiilide harilik esindus on sama kui kirjakeeles, kuid põhjapool, Vaekülas, ranna

lähemal, kuulub juba soomelaadilist tugevamat hääldamist, näit. *tukevad*, *väkev* jne., mis Nigula kihelkonnas juba üldisemalt esineb. Vahest on siiski *p*, *t*, *k* siingi soome omadest pisut nõrgemad.

Ühendustes teiste häälikutega on *p*, *t*, *k*-ga mõnikord muutusi juhtunud, nõnda *paslad* 'pastlad', ka nominatiivis *passel*, samuti *lasmas* 'laskmas', kus nähtavasti konsonantide kuhjumise tõttu palju energiat nõudev plosioon ära jäänud ja siis ka neist käänetest kadunud, kus algupäraselt ei olnud tarvet ta kaotamiseks. Teise klusiili ees on lühike klusiil pikenenud ja tugevaks muutunud, kuna eelkäiv kaashäälik — likvida — lüheneb, näit. sõnas *selkpü* (< *selGpü*). Sellevastu on samas häälikulises ümbruses ja seisukohas juhtumusi, kus klusiil on kadunud, nii kõrvusattumisel analoogilise gemineeritud genetiivilõpuga vormides *jaltteGa*, *õltteGa* (jalgadega, õlgadega).

Nasaali või likvida ja *s*-e vahel on nõrga astme klusiil kadunud, näit. *malls* : *malsad*, *kuñts* : *kuñsid*, *koñks* : *koñsü*. Viimases näites näib siiski mingi klusiili jälg väga nõrga *G* näol püsinud olevat, kuid igatahes harilikult palju vähem kuuldavana.

Vormides nagu *kuändla*, *piendra* (nom. *kuānal*, *piēnar*) on klusiil püsinud. Kahe nasaali vahel sellevastu > *O*, näit. *añma*.

Komparatiivi *mb* on nominatiivis, illatiivis ja rõhutu silbi järel püsinud, näit. *pahembad*, *süremb*, *ilusamb*, *lähāme ilusamba koñta*, rõhulise silbi järel muidu, peale illatiivi, sellevastu kadunud, näit. *ilusamad*. Selle tüübi sisseütleva analoogial on *b* ka karitiivadjektiivide sisseütlevasse pääsenud, näit. *põhjattumba kurkku*.

Kuigi sõnaalguline klusiil konsonantide ees harilikult on püsinud, mõnikord isegi sinna sattunud, kus teda algupäraselt ei olnud, näit. *kronGas* : *kronkka* 'ronk', puudub see vormides *let*, *lettima* (har. pleht, plehtima).

Paiguti aktiivi mineviku partitsiibis tüve lõppdentaal kadunud teiste konsonantidega kõrvusattumise tõttu, eriti vist samas silbis järgneva partitsiibilõpu *D* hääliku mõjul, näit. *jõünd* (= jõudnud). Mõnikord selle asemel kadunud just suffiksi klusiil : *niēD* (= neednud).

Likvida- ja nasaalilõpuliste tüvede sisseütlevas eba-järjekindlalt kord tunnus *D*, kord ei mingit tunnust, näit. *tülDe*, aga *äre*, *jüre*, *miēle*.

2. Geminaadid. Harilik esindus sama kui üldiselt. Esimeses infinitiivis kolmesilbilistel tüvedel siiski analoogiliselt lõpp *-tta*, näit. *lõuGuttetta* ~ *lõuGuttatta*, *armastetta* ~ *armastatta* (har. armastada), *iGatsetta* pro igatseda, *kaudatta*, *vaudda* pro kaotada, vaotada.

Viimastes vormides on nähtavasti kogu liigile eeskujuks olnud kontraheeritud aegsõnad nii tugevasti mõjunud, et need sõnad täiesti kontraktade liiki on üle läinud (hääldamine kolmesilbiline algupärase neljasilbilise asemel ja tüve geminaat lühenenud, vrd. *tüdda*). Kaasa mõjuda võis vahest ka see, et neis esinev Viru hilistekkinud *au* diftong on selgemini ühesilbiline kui *ao* ja et selletõttu sõnad võisid kolmesilbilistena hõlpsamini kontraktade mõju alla sattuda kui neljasilbilised. Siiski on sama muutus juhtunud ka *ao*-tüvelistes Harjumaa vormides, kus tõenäoliselt *ao* alles peale tüvegeminaadi nõrgenemist on *ā*-ks redutseerunud, võib olla, nõrgaastme sõna teise silbi *a* piknemise tagajärjel (*kādda*, *vādda* pro kaotada, vaotada; oletatavad muutused seega *kaottaa* > *kaodatta* > *kādda*; vahepealse astme kohta olen kuulnud J. Mägistet Emakeele Seltsi koosolekuil näiteid toovat, kus *ao* oli muutunud umbes *a^o*-sarnaseks diftongiks).

3. Klusiilide nõrgad vasted. *-us*-lõpulistes sõnades leiame mõnikord veel vana esinduse, näit. *nābrunime*, *elab meije nābrus* (= naabruses), *leikkuaæg* (*δ* kadunud).

Mujal sagedasti tugeva astme üldistus, näit. *pidattud teGema*, (*maDu* :) *maDUD*, *kudUB*, *sōDAD*, *luGUD*.

Sõnas *taud* nõrgaastmelistes vormides *δ* < *v*, näit. *tavid* 'taudid' (vrd. siin nagu mujalgi esinev palataal-velaari muutumine sõnas *auG* : *avid*).

Sõnast *vārb* 'varblane' nõrk aste *vārud*. Siin labiaal-konsonant labiaalvokaali ees kadunud.

4. Nasaalid. *mm* asemel ühekordne *m* sõnades *samu* 'samm', *ramu* 'ramm'. Vähemalt eelmises arvatavasti soomest põlveneva nähtusega tegemist, vörd. rannamurret meeldetuletav tugev soomepärasus Vaeküla klusiilide hääldamises.

Sõnas *nevad* 'nemad' *v* pro *m*.

ŋG ühendi nõrk vaste on pearõhulise silbi järel *ŋŋ*, näit. *oŋŋamāñD*, *lõŋŋAD*, (rahvalaulus) „*nIDimāŋŋiD*, *SIDi-sāŋŋiD*“. Rõhutu silbi järel *nG*, näit. *mōnenGajsed*, *püāninG*, *kuninGas*.

5. Likvidad. *l* puudub sõnas *tomu* 'tolm'. Siin tõenäoliselt tegemist soome laenuga.

6. *i* on arvatavasti eelmise konsonandi palatalisatsiooni kaudu eelolevasse silpi üle läinud sarnastes näidetes kui *naijlane*, *uüluB* (vrd. kirjakeele huljub), *naijlattama*, *seilas* (naljatama, seljas). Mõnes sõnas *i* kadunud, selle eest eelolev konsonant (likvida) esindus kahekordseks muutunud: *külled*. Kohati ka harilik esindus *viljad*, *palju*, *aljas* (ka *pailu* ~ *pailu*).

7. *-ne* : *-se* ~ *-ne* : *-tse* adjektiivsuffiksite vaheldus esineb läbisegi, näit. *naijlatseD*, *sarnatseD*, *kariatseD*, *kõrvatseD*, *varatseD*, kuid *sulased*, *emased* jne. Küsitav näib vorm *mulne* 'mullune, minevaaaastane': *multseD*, milles *t* võiks olla teist algupära (üleminekuhääliku kõvenemine või mingi analoogia?)

8. Sõna *sieme* mitmuses konsonanttüveline genetiiv erandlikult püsinud: *siemende*, selle vastu ainsuse partitiiv analoogiliselt *siemet*.

9. Palatalisatsioon *i* ees üldine, isegi õige kaugel järgsilpides õige kuuldav: *iädi*, *i'vittab*, *i'ni'isi*, *e'sime'si*, ka *täl* (: *tüled*), *järv*.

II. Vokaalid. 1) Lühikesed vokaalid. a) Lühikeses vokaalides mõnedes murretes (iseäranis selgesti mõnedel puhta murde kõnelejail Vaekülas, aga ka muidu õige laialt) märgatav diftongeerumine, kusjuures vokaali esimene osa kõrgenenud. Kiires kõnes on seda raske tähele panna. Näited: 1) *ä*: *k'äsis*, *n'äyGub*. 2) *e*: *k'e-nasi*, *k'e'kkuttes*, *k'e's*, *k'e'ttast viskama*, *k'e'llakara*, *'erevel*, *'ehk*, *'ej*, *'enamB*, *'ebausk* jne. (*i* siin *e*-le lähenev). 3) *ö*: *k'ösha*, *k'öster*, *k'ö'rt*, *k'ö'ijetta'sse uäst*, *t'ö'nts* jne. *üölbib* (*kāGa* *üölbib* lastekeeles pro konn hüppab). 4) Siingi iseäranis selgel hääldamisel kuuldav vokaali algosa kõrgenemine: *m'ühaB*, *m'üra'kkas*. 5) *o*: *k'oolGerdus*, *t'oorGib*, *m'oškva*, *o'ohverDAB*, *o'ohak'kas*, *o'obadus*.

Tagavokaalides *õ*, *u* ja *a* puudub see nähtus, samuti *i*-s. On sellepärast oletatud mingisuguse, võib olla võõramõjulise palatalisatsiooni jäljeks, millele vastu räägiks nähtuse esinemine vokaaliga algavates sõnades (näited peasjalikult *e* kohta, siin neid aga õige rikkalikult; kahtlasema väärtusega lapsekeelne *üölbib*) ja tagavokaal *o* eel.

b) Pikendused, näit. *pāsmas*, *mānitseb*, *üviitab*, *pīGistab*. 3) *o* > *u* sõna koht nõrgaastmelises kujus: *kuhad*.

2) Pikad vokaalid. a) Koguja teada kahes vallas, Roelas ja Vinnis, on *ā* > *ua*, sõna algul > *vua*, näit. *vua-*

vaBU, vuampalk, muà; sealsamas $\bar{a} > \bar{e}a$, näit. *keànaB, réastas*.

b) $\bar{o}$ vaheldub $\bar{o}e$ -ga näit. *põesas, õenes - õnes, rõesk, sõermed, lõtsapil, õtsuB, õnes* jne.

c) $\bar{o} > u\bar{a}$, näit. *ruás : ruásiD (~ ruosiD)*.

d) $\bar{o} > ü\bar{o}$ (~ $\bar{u}e$, mõnikord teine osa ka e ja $\bar{o}$ vahel, näit. Roelas), näit. *süök : süöGiD ~ süèk : süeGiD*.

e) $\bar{e} > ie$; näit. *lièm : lieme*; rõhuta kohas mõnikord e , näit. *õemes*.

3) Diftongid. a) Kirjakeeles spirantide vaheltkaatumise tagajärjel tekkinud o -lõpulistest diftongide asemel u -lõpulisel, näit. (*vaGu :*) *vaùD, praGu : praùD, lauttav, nõuttu, tiuttav*.

b) Rõhulise järgsilbi i -lõpulise diftongi teine osa $-inen-$ lõpus mõnikord püsinud, näit. mitmuse partitiivis: *ümar-Guisi, suàmलाईsi*; kihelkonna põhjaosas püsimine kõigis käänetes, näit. *pikkärGuine, vanadlaine, kadakkaine, iestlaised*.

4) Sisekadu. Hariliku sisekadu asemel pika silbi järel tüve lõpp-vokaal püsinud partitsiipides *añdand, kosland, jõudand, pištand*, aga ka *lähänd, tehend, nähänd* (= läinud, teinud, näinud).

*

Vormiõpetuses on huvitav tehtaviku kuju. Ta võib esineda isikulõpuga ja ilma, näit. *ei üelda - ei üeldašše*; mõlemad vormid on täiesti paralleelselt tarvitusel nii jaatavas kui eitavas passiivis, näit. ka *mulle tuada obune - mulle tuadašše obune* (vrd. s. *tuodaan - ei tuoda*); see tüüp on arvatavasti segi läinud eestis üldiselt tarvitatava tüübiga, ja praegu esinevad mõlemad kõrvuti vähemagi tähendusliku vaheta).

Tähendada oleks veel, et suurte Roela ja Vinni valdade murded, kus leidub läänepoolsetele murretele iseloomulik $\bar{a} > ua$ ja $\bar{a} > ea$ muutus, sõnastikuliselt mitmeti Harjuma murdeid näivad meelde tuletavat ja et seal ka häälikuliselt vahe Tallinna ümbruse keelest üldiselt tundus vähem.

Viru-Jaagupi murre sisaldab ka võrdlemisi rohkesti sõnastikulist materjali, mis mujal ei esine — vähemalt sarnast, mis Harjumaalt pärit olevale murdekorrajale tundmata ja huvitav näib. Leitud materjalidest esitame siin osa:

ašima 'kinni hakkama': *sâsk ašis kätte kiini*
ehakkas 'mis käärme ja keerge on iGa asjale': *käärme ehak-*
kas, tüä lähäB kohè käs

*eřGuma: lapš eřGUB unest ärà, kuj lapš ei tahà maGàma
 jàDa, uinuŧta vđi nuŧta*
*kabèlDes: mul aevà kabèlDes tuleB peàle, kuj nõñnà iřm oñ
 kerGùttama 'kergemeelselt raiskama': ta kerGùttas oma
 ašjàD à kōjk omà rumàla mielèGa*
*koBeldama: kuj tal miški iřmu oñ, sīs üölda, et kokkub
 k koehBèlDUB*
*kuĹGema 'ootamata, vastumeelselt ilmuma': nà ikke kuĹ-
 Gevad õhtast kojù*
màruma 'nuruma': mārUB ikke kallàl
põhtima: pīm põhtIB UDàrasse à, naD ei lüpsà õjjetti
*tōGèr, gen. -i 'logisev, kergesti ümber minev, kokku langev':
 t. piřk, t. reGi*

A. Oras.

Valik murdesõnu Puhjast.

Esitan siin 1922 a. suvel kogutud murdesugemeist
 valiku sõnu, mis Wiedemanni sõnastikus puuduvad:
agun 'kallaletungija, osa tahtja millestki' (sõimunimi)
ampslema 'riidlema, kisklema'
älv, g. älve, 'mäda mulk soo peal, endise järve ase'
*ennatama 'kestma, vastu panema': lařG ei ennättä, lähèB
 kařski*
jubi 'pintsak, kuub'
kabupää 'kohevil juustega inimene'
kaeltagune 'krae'
*kolm, g. kolmi, 'väike vasest haamer, tinutamise juures
 tarvilik'*
koold (kùLD, kùlū) 'pool kinnikasvanud jõgi'
koomustama 'ühest kohast teise käima, midagi otsima'
kurtuma 'kustuma' (süte kohta: üDsè kurttuwa ära)
kuurits 'kalapüügi võrk, liivi sarnane, ainult vähe suurem'
lobudik 'inetu, suur hoone'
loos (lūs), g. loosu, 'kinnikasvanud jõe ase'
lõhnama 'sõimama'
minask 'piima mannerik'
põndus, g. põnduse, 'suka pael'
unevusi jääma 'unustusse jääma'
usk, usu 'teraga raudtupp puust kangi otsas'
verduma 'ära harjuma, verde minema'.

H. Osman.

Kohanime kirjutamises¹.

Kuidas kohanimesid kirjutada, seda määrab üldiselt juba rahvusvaheline reegel: Kirjuta kohanimi nii nagu kohalik rahvas nime hääldab. On kohalikul rahval kirjaviis ladina tähtedega, siis püsib kohanime algortograafia ka igas võõras keeles, kus tarvitusel ladina tähestik. Hääldada püütagu kohanime alati võimalikult sarnaselt algkeelele. Samuti on ka soovitatav omakeelsete nimede hääldamise juures murdejooni arvesse võtta, nagu palatalisatsioon, pikkuse välted jne., näit.: *Ardla* kl., loe *aṛdla* (Pöides); *Kinksi* kl., loe *kinksi* (Karusel); *Soolu* kl., loe *sōlu* (Lääne Nigulas).

On kohalikul keelel oma eriline tähestik või üldse puudub kirjakeel, siis tarvitatakse foneetilist ortograafiat, s. o. kirjutatakse kohanimi nii, et ta hääldamine käesoleva keele kirjaviisi järele vastaks võimalikult täpselt algkeelsele hääldamisele. Nii kirjutatakse näit. vene-, bulgaaria-, türgi-, hiina-, jaapani- jne. keelsed nimed.

Erandiks eelesitatud laiaulatusega reeglist on mõned üldtuttavad geograafilised nimed, millele peaaegu igas keeles on kujunenud rahvapärane nimetus, enamasti riikide ja suuremate linnade nimetused, nagu Kreeka, Palestiina, Berliin, Pariis, Peterburi, Prantsusmaa, Rootsi[maa], Saksamaa, Venemaa, Läti[maa] (ka Latvia või Latvija), Leedu[maa] jne.

Kui maa-alal kohalik nimi puudub, siis jääb temal senituntud, olgugi juhuslikult antud nimetus püsima.

Kui maakohat on asutatud mitmekeelse rahvaga, siis tarvitatakse harilikult koha ametliku nimena sellekeelelist kuju, mille rääkijad kohal enamuses. Meil Eestis on sarnaseid puhtmuulaste (vene) külasid eestkätt Narva jõe taga ja Petserimaal. Neilgi on suuremalt jaolt vene nimetused hilisemal ajal kunstlikult loodud, sest põhijelalikud on seal harilikult ingerlased ja setud, kelle keelsed nimed on ainult välise surve mõjul kadunud. Samuti on ka mõnel saarel puht rootsi külasid, mis tuleks nimetada rootsikeelsete nimedega.

Täitsa tarbetu, segav ja otse ülekohtune on meil aga saksakeelsete nimede tarvitamine. Kui räägitakse või kirjutatakse eesti keelt, siis tarvitatakse küll eestikeelseid koha-

---

¹ Käesolevas kirjutuses on avaldatud ka arvamisi, milles toimetuse asub kas kahtleval või tuntavalt erilisel seisukohal. — Toim.

nimesid, kui aga räägitakse või kirjutatakse mõnda võorast keelt, siis tarvitatakse nendesamade kohtade määramiseks saksakeelseid ja saksapäraseks moonutatud nimesid (Reval, Dorpat, Wesenberg). Saksakeelsetest kohanimedest võib võoras kergesti järeldada, et meil polegi eestikeelseid kohanimesid, vaid ainult sakslaste asukohad ja saksakeelsed nimed.

Iseäranis segav on mitmekeelsete kohanimede tarvitamine siis, kui nad on igas keeles eritüvelised, näit. Aidla mõis — s. Neuhof (Hageris); Äigna saar — s. Wulf; Tagepere ms. — s. Wageküll (Helmes); Järve mõis — s. Türpsal (Jõhvis); Koluvere ms. — Schloss Lohde (Kullamaal); Ranna ms. — s. Tellerhof (Kodaveres); Viru tänav — s. Lehmstrasse, vene Глиняная улица (Tallinnas) jne.

Teatavaid raskusi tekitab meil ka eestikeelsete kohanimede tarvitamine, sest üks ja sama kohanimi esineb praeguses pruugis erisuguselt näit.: Kuresaar - Kuresaar - Kuresaare - Kuresaare, Tallinn - Tallinna (kõnes ka *talna* ja *talin*) jne. Tihti on ka eestikeelse kohanime tähendus nimetarvitajale tundmatu, mis mitmesuguseid segadusi tekitab. Nii tarvitatakse viimasel ajal ajakirjanduses ja ka mujal Tähkvere asemel peaaegu ainult Tähtvere. Sõna tähk, s. o. viljapea on praeguses rahvakeeles tundmatu, ja nimi siirdub teise sarja; tähk asemel võetakse tuttav sõna täht. Tihti tekitab ka kohanime tähenduse tundmatus tarbetuid pleonasmisid, näit.: „Kohtuministeriumil oli kavatsus Kesselaidu saarele sunnitööliste vangimaja ehitada“.¹ Siin, kus sõna laid (omast. laiu, mitte laidu!) ise juba saare mõistet väljendab, on „saarele“ täitsa tarbetu.

Suurem hulk eesti kohanimesid on genetiivsed, s. o. koha nimi on teatava apellatiivi, talu, mäe, jõe linna, hiie, saare jne. substantiiv-tribuut, näit.: Riia linn; Pärnu l.; Kihnu saar; Peipsi järv; Võõpsu alev; Selidemäe², Oti², Upsalu³ jne. talu; Osmussaare vald jne.

Nominatiivsed on ainult need kohanimed, kus substantiiv-tribuut on liitunud apellatiiviga üheks sõnaks näit. Osmussaar, Kesselaid, Võrtsjärv, Muna-

¹ Postim. 1923. nr. 280.

² Lääne Nigulas, Seljakülas.

³ Kullamaal, Väike Kullamaal.

m ägi, E m a j õgi, S e l i d e m ägi (L. Nigulas) jne. Nii tuleks siis ka fikseerida Kuresaare, mitte Kuresaar (ka mitte Kuressaare, sest -ss- on siin analoogiline¹ niisugusist liit-sõnust, kus esimene sõna on s-lõpuline näit. Osmussaar, Paljassaar), sest Kuresaare all mõistame meie ikka ainult Kuresaare linna, mitte aga mingit saart. Võrdle Osmussaar, kuid Osmussaare (vald).

Nominatiivseid nimesid on meil ka venekeele eeskujul tuletatud, mida aga ebaõnnestanuks ja vigaseks tuleb lugeda, näit. Valk, Vasalemm ja Must. Esimesed kaks esinevad rahvakeeles Valga ja Vasalemma kujul ja tuleks ka niisugustena ametlikult fikseerida². Raudteejaam „Must“ asub Mustajõe ja tuleks ka sellepärast Mustajõeks ümber ristida. Samuti Riia, mitte Riig. Riig esineb rahvasuus harva ja sedagi peaaesjalikult meremeeste keeles üteldes „Riig paistab“, mis on nähtavasti illatiivi analoogia, näit. „Õhtuks jõuame Riiga“.

Üldse võiksime kohanimed jagada nende tarvitamise poolest kolme kategooriasse.

1. Ülemaaliselt tuntud nimed, nagu linnade, maakondade, suuremate alevite, järvede ja saarte nimed.
2. Kihelkondade ja valdade nimed.
3. Mõisade, külade, talude, metsade, mägede, orgude, jõgede, vähemate saarte, järvede jne. nimed.

Esimestele fikseeritagu kindel kuju vastavalt meie kirjakeele nõuetele, kohalikka murdepeensusi tähele panemata, seda enam, et maakonna või linna nimetus võib iga kihelkonna murrakus erisugusena esineda. Haapsalu esineb rahvakeeles *oappalu* ja *oaplu* kujul, Tallinn *tallinna*, *talin* ja *talina* kujul (Tallinna esineb ka tihti kirjakeeles). Muuta tuleks ainult need nimed, mille praegune ortograafia on juhuslik: näit. Võrtsjärv (nagu rahvasuu tunneb), mitte Virtsjärv, Võõpsu, mitte Võõbsu jne.

Teise liigi, s. o. kihelkonna ja valla nimedes võiks juba teatavaid jämedamaid murdejooni tarvitada, kuid siiski ainult sel määral, kui võrd nad meie kirjakeelele vastuvõetavad. Murdepeensused jäägu välja.

¹ ss-e kujunemine analoogia põhjal ei tarvitse siiski veel põhjuseks olla Kuressaare kuju pruugi laitmiseks; sel viisil järjekindlalt talitades tuleks meil maksvas keelepruugis teha küll vist väga rohkelt tühi-seid ja asjataid muudatusi. A. S.

² Vasalemma on uues „Eesti Vabariigi Raudteede täielises sõiduplaanis“, 15. okt. 1923 tarvitusele võetud.

Kihelkonna ja valla nimedest tuleks kõigepealt parandada need, mille praegune kirjakeelne kuju tuleb lihtsalt kirjaoskamatusest, õigem sakslaste keeleoskamatusest. Nad ei kuulnud nimesid küllalt täpselt ega püüdnudki neid kuigi rahvapäraselt kirjutada. Nii tuleks tarvitada Rõigi, Käina, Emmaste (mitte Reigi, Keina, Emaste), sest rahvasuu ei tunne praegusi traditsioonilisi kirjakeelseid kujusid, ei Hiius ega ka mandril; Põide, mitte Põide, olgugi et Saaremaa murretes igal pool, peale Põide, Jaani ja Muhu, *õ* asemel *ö* esineb, millest kirjakeelt õppijad saarlased püüavad vabaneda, katsudes parajal kohal *õ*-d tarvitada, kusjuures *ö* siis tihti ka sinna tükib, kus teda kunagi pole olnud, näit. Kuresaare kaupmehe üteluses: „See oo ea likõõr ja paras suur mõet koa“. Põides ja Muhus, kus *ö*-häälik esineb, on ka kohanimed Kõiguste (mõnikord ka Keiguste), Võilaid, Võlla küla, Mõega küla, kuid siiski Põide, ei kunagi Põide. Samuti hääldavad ka läänlased, kes Põidet tunnevad, ainult Põide. Nii ei ole meil siis mingit põhjust kirjakeeles *õ*-list kuju tarvitada.

Jä m a j a (mitte Jamaja); P ä r n u ja Viru Ja a g u p i (mitte Jakobi ega Jakubi); P i l i s t v e r e (mitte Pillistvere); Kuussalu (mitte Kuusalu); Jõelähtme (mitte Jõe-lehtme); Kanepi (mitte Kanapää). Sinelepa vald, (mitte Sinalepa, sest rahvakeel, nii kohal kui ümbruses tunneb ainult Sinelepa¹); Kaubi vald (mitte Uus Poruse v.); Kõllest (mis ka juba ametlikult tarvitusele võetud, mitte Krootuse), Tsooru v. (mitte Zooru).

Traditsioonilise kirjutusviisi juurde peaks jädama nende nimede juures, mille murdekuju ainult vähesel alal, näit. oma kihelkonnas ehk selle osas tuttav, kuna ümbrus nimetab teda praegusel kirjakeelsel kujul, näit.: Torma (mitte Tõrma); Pühalepa (mitte Põhelepa); Ridala (mitte Rõdali); Kokora (mitte Kõkaru); Madise (mitte Madikse); Vastseliina (mitte Vahtsõliina; murdes *vasnõ*: *vahtsõ*).

Missuguseid murdejooni nimedesse võtta ja missuguseid välja jätta, selle vahele muidugi kindlat piiri tõmmata ei saa. On jooni, millele võib niihästi poolt kui vastu rääkida, näit. Otepää (-*m*- on tuntud ainult kohal, kuna naabruses tuntakse Otepää²). Raske on niisugusil

¹ Ka Sinelepe näikse Ridalas harilik olevat. — A. S.

² Soovitav oleks küll endise genetiivi -*n* (> *m*) alalhoidmine, mis meil väga harva pääsib rudimendina mõnes kohanimes.

juhusil öelda, missugune vorm parem on ja millisena koha- nime kirjakeelist kuju fikseerida, näit. kas Vaivara või Vaivaru.

Kolmas liik nimesid tuleks fikseerida just nii, nagu nad kohalikus murrakus esinevad. Külade nimed ei ulata harilikult palju kaugemale omast kihelkonnast, talude nimed jälle väljaspoole oma valda. Mägede, küngaste, ojade ja allikate nimesid tuntakse tihti veelgi kitsamal alal. Ei ole mingit põhjust neid kirjakeelseks muuta. Siin tuleks loobuda traditsioonilisest kirjaviisist (kui see olemas) ja nimed otsekohe foneetiliselt, rahvapäraselt kirjutada. Traditsiooniline kirjaviis põlvneb ka siin tihti kirjaoskamatusest, näit.: Pappu, Kukke, Seppa, Otti jne. talud, pro Papu, Kuke, Sepa, Oti tl. Sõnaalguline *h*- Põhja-Eestis peaks ära jäetama, sest tihti on nime algupära tundmatu ja tarvitatakse *h*-d ainult harjumuse mõjul. Nii siis Antsu, Ennu; Indreku, Untaugu, Attu, Arru¹ jne.

Samuti võiks ta diftongeerunud pikki vokaale tarvitada nagu Uieda (<Uuetoa); Tõnuni (<Tõnu-Jaani), Tõnuri (<Tõnu-Jüri); Kuie (<Kuijõe <Kuivajõe); Petalu (<Petaaluse); Jäärtse (<Jõeäärse).

Paljudel taludel, isegi küladel ja valdadel, on kaks ja rohkem nime, üks rahvakeelne, teine ametlik. Talu ametlikka nimesid tunnevad kohal ainult ühe külakupja ringkonna elanikud, sedagi tihti ainult peremehed, mehed kes harilikult vallavanemalt käsu vastu võtavad ja ametlikka talu nimesid küulevad, näit. (L. Nigula Seljakülas) ametl. Männiku, rahvak. Pikanõmmet.; ametl. Väike-Pärna, rahvak. Selidemäet., ametl. Mühlenthal, rahvak. Vesket. (Kõpus), ametl. Rossat., rahvak. Mulgi (Kõpus); ametl. Andruse Jaanit., rahvak. Ihala t. (Karusel); ametl. Riisepere jaam, rahvakeeles Liiva.

Ametlikult kinnitatud kohanime muutmist peab muidugi toimetatama vastava ametiasutuse, nagu Posti Peavalitsuse, Siseministeeriumi, Teedeministeeriumi jne. kaudu. Näit. Krootuse asemele võeti 1922. a. tarvitusele rahvakeelne Kõlleste. Vigaselt kirjutatavaid kohanimesid võib parandada iga vallasekretär ja teised nime tarvitajad. Ei

¹ Arru mõis L. Nigulas. Senine ametlik nimetus Hardu. Rahvakeeles esineb *d* ainult illatiivis: ta läks Ardu. Teised kaasused alati ilma *d*-ta, näit.: Arru tee, Arru mägi jne.

nõua ju meilt keegi, et meie peame oma kohanimesid ammu juba ajast ja arust läinud saksakeelse kirjaviisi järele kirjutama. — Rohkem korrektsust ja eestipärasust üldse kohanimedele kirjutamisel!

A. Tiitsmaa.

Küsimused ja kostused.

8. Kellegile, mingit, kuskil.

Kas on õige ja soovitav kirjakeeles asesõnadel *kus, kes, mis* liidet *-gi (-ki)* käändelõpu eel tarvitada, s. o. *kuskil, kellegile, mingit?* R.

Indefin. pronoomenid *keegi, mingi (miski), kuski* ja ka *kumbki* käänatakse kõnekeeles ja harilikult ka kirjakeeles järgmiselt: 1. *keegi, kellegi, kedagi, kellegisse, kellegist, kellegis, kellegile, -gil, -gilt, -gina, -giks, -gita* jne. („Ma ei hingaks sest ju kellegile“, Vilde, Pisuhäd, 23); 2. *mingi ~ miski, millegi ~ mingi (~ miski), midagi ~ mingit ~ miskit¹, millegisse ~ mingisse, millegis ~ mingis, millegist ~ mingist, millegile ~ mingile, millegiga, millegita, millegiks ~ mingiks, millegina, millegini* („Siin on meil millegi kaetuga tegemist, millegiga, mis kiiskab“, J. Oks, Tume inimeselaps, 39); 3. *kuski², kuhugi, kustki, kuskile ~ kusagile, kuskil ~ kusagil, kuskilt ~ kusagilt* („Külakoolimaja oli kusagile metsasoppi surutud“, J. Oks, Tume inimesel., 62; „Õues oli vaikne, nii vaikne, et kuulda võis, kuis kusagil... oja... üle õue jooksis“, R. Roht, Looming s. a. IV, 260; „Päevased hääled olid vaikinud; isegi karjakella häält ei olnud kuskilt kuulda“, Joh. Aavik, Kirjavahem õpet. 15); *kumbki, kummagile, kummagil, kummagis, kummagist* jne. See erandiline muutlõpu tarvitamine *-gi (-ki)* liite järel ei ole muidugi paljudele meie grammatikuile ega keelemeestele meelepärane olnud, mille asemele siis on soovitama hakatud kõnekeeles haruldaselt (nähtavasti ainult võrumurdes³) esinevaid kujusid *kellesegi, kellelegi, kellegagi, kellekski, milgi* (pro : *mingil*), *millesegi, millelegi, mille-*

¹ Tähenalusliku vahega.

² Vähe tarvitusel.

³ Karksis juba *kohekil* 'kuskil', Helmes *koskilt, konnigin* 'kusagil', *kohegile*. — Kuid paiguti võib ka Alutagusel kuulda kujusid nagu *kelgi* 'kellegil' (Lüganuse) jne.

tagi, millenigi, kuski (pro: *kusagil*), *kustki* (pro: *kusagilt*) jne. (mis ka osalt kirjakeeles on peegeldunud: „Tahtsin juba enne kellegagi kokku saada“, Oks, Tume inim., 76). Võiks küsida, kas ongi siin üldse vajaline pruugis üht tarvitusi viisi ainulisena maksvaks tunnistada, teist aga hukka mõista? Kas tõesti on otstarbekohane grammatika reegli nimel kirjakeeles ja ühiskeeles niivõrd omaseks ja harilikuks saanud kujusid keelevigadeks ristida nagu *kellegist, millegile, kusagil*? Viimasel korral teeks nende kujude üldreegli järgi tarvitamine, nimelt just raskust, nõuaks erilist õppust, kuna n. n. reeglivastaste kujude lubatus ei nõuaks keeletarvitajalt vähematki vaeva. Kujude („küsisin) kelleltki (teed“), („see ei puutu) kellessegi“, („isa kõneles) kellegagi“, („raha annetati) millekski (otstarbeks“), millelegi (poole tuleks ju minna“), „kuski (mängitakse viiulit“), („ta tuli) kustki“ jne. vastu kõneleb aga eriti nende kuiv-paberlik ja kange stiililine kõrvalmaik; asendame need laused aga kujudega *kellegilt, kellegisse, kellegiga, millegiks (mingiks), millegile, kusagil, kusagilt*, võidavad need ütelled tuntavalt elu, sulavuse ja nõtkuse poolest. Reeglipäraseid kujusid võiks ju siis muidugi lubada, kui soovitakse puisemat ja kõledamat, pedantset ja ametlikku stiili taotada. — Kujude *kummagil - kummalgi* jne. vahel ei ole stiililised vahed siiski kuigi suured.

On eriliselt toonitamatagi selge, et kirjakeele seisukohast on üleliigsed ja soovimatud, seega vigased, sääraseid kahekordse suffiksainega kujud nagu *midagistki, kedagit, kuhugile, kuskiltki* jne., mida küll ühiskeeles sagedasti kuuleb.

A. S.

I eesti keele õpetajate kongress.

6. Lektor J. V. Veski: Sõnaõpetus ja selle terminoloogia.

Referent teeb pikema ettekande senikujunenud sõnaõpetuse kohta, arvustab termineid ja käänamise ja pööramise liigitusi. Eriti üksikasjaliselt peatub ta viimaste juures.

J. V. Veski soovib käänamise ja pööramise liigituse aluseks võtta silpide arvu, misjärele kujuneks viis pööramise ja käänamise liiki, nimelt:

I liik: kolmesilbilised ja pikemad tüved; erandid: osa ne- ja us-lõpulisi noomeneid, osa ele- suffiksilisi aegsõnu.

II liik: kahesilbilisiks koondunud tüved, kuhu kuuluksid ka -me ja ne-lõpulised sõnad; erandid: e-, n-, r-lõpulised teise astme substantiivsed tüved.

III liik: kahesilbilised tüved; erandid: I ja II välte tüved, mille äärsuse osastav t-lõpuline.

IV liik: kahesilbilisteks kulunud tüved.

V liik: ühesilbilised tüved.

Võõrsõnad paigutatakse samastesse liikidesse, arvesse võttes sõnade pea- või kaasrõhku.

Referent peatub ka analoogia nähtuste juures ja arutleb sünonüüme: ehk *u* või, ning *u* ja, sarnane *u* niisugune *u* missugune jne., samuti ka nominatiiv- ja genetiiv-liitumusi.

Sõnaõpetuse praeguste terminite kohta tähendab referent, et nad üldiselt senisel kujul vastuvõetavad on, ainult substantiivi soovitab nimetada nimisõnaks ja noomeni käändsõnaks, millega kokkukõlas aegsõna pöördõnaks võiks nimetada.

7. Prof. L. Kettunen: Lauseliigete jaotuse põhimõtted.

Referent annab lühikese ülevaate lihtlause liigete jaotusest, arvustades seniseid sellekohaseid jaotusi ja ette pannes uusi selgejoonelisemaid liigitusi tarvitusele võtta. Referent on oma liigitused loonud hästi väljakujunenud soome keele süntaksi alusel, samuti elava rahvakeele põhjal; ta on süntaksi üle loenguid pidanud ülikoolis ja mõtleb vastava väljaande ka trükis avaldada. (Tõepoolest ongi L. Kettunen'i raamat praegu trükis, mispärast tarvilik ei näi olevat siinkohal pikemalt L. Kettunen'i põhimõtete juures peatuda).

Lause pealiikmed on subjekt ja predikaat (alus ja ütlus), kõrvalliikmed — määrused. (Määruse asemele on ta hiljem võtnud Eestis tuttava termini: täiendus). Määrused jagunevad atribuutideks, objektideks, adverbiaalideks (referent soovitab nimelt tarvitada rahvusvahelisi üldnimetusi), kus juures määrusteks võivad olla üksikud sõnad kui ka terved laused. Kõrvalliigete jaotus olgu võimalikult selgejooneline ja erandita. Objektiks olgu ainult akusatiiv ja partitiiv, teised kaasused on enamasti adverbiaalid, vahest ka predikaadi täited. Referent illustreerib oma jaotust näidetega. Edasi peatub referent subjekti ja predikaadi leidmise, totaal- ja partsiaalsubjekti, subjektita lausete, predikaadi täite, atribuudi liikide, objekti ja adverbiaali arutlemisel.

8. Lektor J. V. Veski: Lause jaotuse põhimõtted.

Referent teeb lühikese ülevaate lauseliigete jaotuse põhimõtetest ja lauseliigete terminitest, alates Hermanni grammatikaga. Üldiselt leiab, et lauseliigete jaotus kaunis selgejooneliselt on välja kujunenud ja palju soovida ei jäta. Küll on aga terminoloogias lahkuminekuid: iga grammatika kirjutaja arvab heaks mõnesuguseid uusi nimetusi juurde tuua, millest mõnedki vastuvõetavad võiksid olla. Siin tuleks kokkuleppele jõuda. Käsikäes lauseliigete jaotuse kindlaksmääramisega kujuneks ka lausete jaotus, välja arvatud mõned erinevad asjad.

9. J. Ainele: Algekooli õppekavad.

Referent peatub kõigepealt emakeele õpetuse ülesannete (igakülgne vaimliste võimete arendamine) juures ja nõuab, et algekool emakeeles õpilase nii kaugete arendaks, et ta oskaks oma mõtteid täpselt, selgelt ja loogiliselt väljendada ning ortograafiliselt õieti kirjutada. Seda nõuet peaksid ka õppekavad silmas pidama ja välja minema töökooli ja ühtluskooli põhimõtetest. Töökooli huvides oleks tähtis, et õppekavad oleksid painduvad (võimalikud ümberpaigutused), ligidas ühenduses teiste õppeainetega ja mitte iseseisvad. Ühtluskooli mõtte teostamist arvesse võttes peaksid emakeele õppekavad sisaldama miinimumi sellest, mis õpilasele elluminemiseks tarvis läheb, et iseseisvalt ennast

avaldada ja arendada, ja mis õpilasele võimaluse annaks keskkoolis edasi õppida. See miinimum peab nimetatud nõuetele vastama.

Præguste õppekavade suhtes peab tähendama, et nad ülesseatud põhimõtetele täielikult ei vasta. Kavad on nähtavasti ruttu kokku seatud ja on rohkem katse- kui jäädavaiks kavadeks.

Töökooli põhimõttest välja minnes on praegustel kavadel järgmised puudused: 1) materjali rohkus, eriti 4., 5. ja 6. õppeaastail; 2) läbiminekü järjekord on kindlaks määratud, järelikult on materjali liikuvus piiratud; 3) metoodilised märkused on liigsed ja ei vasta igal pool töökooli nõuetele. Ühtluskooli seisukohalt tuleks aja kokkuhoidmise mõttes hoiduda kordumiste eest (korduvad alg- ja keskkooli kavades Kreutzwald, Koidula, Kitzberg jne.).

Referent nõuab kavade põhjalikumat läbitöötamist.

10. E. Kevendi: Mõnuga lugemise mõiste ja selle läbi- viimine alg- ja keskkoolis.

Referent mainib õppekavadesse võetud mõnuga lugemist ja leiab, et selle all ei tule mõista mitte seni kombeks saanud „ilulugemist“, mis meie juures 400—500 aastat praegusest haritud ilmas tunnustatud lugemiskunstim maha on jäänud. See lugemiskunst nõuab, et iga töö ette kantaks tema sisu kohaselt, lihtsalt, paafoseta, tõeliku intonatsiooniga, nüanseerides autori meeleolu ja tundeid. Et seda saavutada, tuleb loetav töö eestkätt igakülgelt analüüsida ja siis alles ta ettekandmisele asuda. Sel puhul mõjub lugemine ergutavalt, võimaldab süvenemise ettekantavasse asjasse, kutsub esile kunstilise maitsmise. Sel teel oskab õpilane oma õpiainet õieti mõista ja edasi anda. Sellekohased ankeedid meie koolides on näidanud, et ilulugemine hõlbustab luuletuste päheõppimist ja rutulist aine omandamist, mispärast ilulugemisel koolis puhtpedagoogiline ja ka praktiline tähtsus on. Eesti keele hääldamine tuleb võraste mõjude alt vabastada. Tuleb õpilast harjutada juba aegsasti õieti lugema ja pärast seda järkjärgult täiendada. Paraku loeb enamjagu meie õpilastest halvasti, ja kuis see teisiti võiks ollagi, kui meie õpetajad ise õieti lugeda, rääkida ega hääldata ei oska. Nad peaksid endid ses suhtes täiendama, kuid vaevalt on see teostatav. Praegused emakeele õppekavad ei vasta kaugeltki nendele nõuetele, mis ilulugemise seisukohalt tarvilikud; nii on neis muu seas ebakohane kirjamärkide järjestus.

Referent paneb ette komisjon moodustada, kes IV. Õpetajate Kongressi otsused ilulugemise kohta läbi arutaks ja käesoleva kongressi otsustega kokkukõllasse viiks.

Järgnevad läbiraakimised J. Ainelo ja E. Kevendi referaatide kohta, kus arvatakse, et õpilane enne lugemise tehnika (I ja II õppeaastal) selgeks peab õppima ja siis alles mõnuga lugemisele (III õppeaastast) asuma (Brüller, Illisson); toonitatakse, et referent põhjendamatuid puudusi ilulugemise suhtes ette on toonud (Brüller, Põllusaar), mõnuga lugemise mõtet ebamääraselt käsitanud (Mihkelson), ankeedile liig suure tähtsuse annud, õppekavade puudusi vähe näidanud (Brüller) ja et ilulugemine igale iseloomule ei sobi (Kabel); leitakse, et referent J. Ainelo küllalt konkreetseid ebanähtusi õppekavades ei ole ette toonud, ja kaheldakse, et töökooli põhimõtte tarvitamine nendegi kavade järele võimatu on (Martinson); tähendatakse, et töökooli mõte ise paljude õpetajate juures alles selguseta on, ja et töökool Saksamaalgi, kus teda kõige rohkem propageeritakse, täiuseni pole jõudnud (Martinson); rõhutatatakse asjaolu, et metoodiliste näpunäidete koht ei ole õppekavades, vaid sellekohastes metoodika õpperaamatuis (SoII); peetakse lõpuks siiski

tarvilikuses emakeele õppekavade läbiivaatamisele asuda ja selleks eri komisjon valida (Martinson, Ainelo).

Kongressi kolmandal päeval kantakse ette järgmised referaadid:

11. H. Ruubel: Keskkooli eesti keele õppekavad.

Referent tähendab alguses, et haridusministeeriumi poolt üksikasjalisemad kavad ainult 1. ja 2. keskkooli klassile on antud, kuna 3., 4. ja 5. klassi jaoks ainult üksikud põhjooned üles on märgitud. Neid arvesse võttes asub referent kavade põhjalikumale vaatlemisele. Ta leiab, et kirjakeele arenemise selgitamine ei ole 1. keskkooli klassis kohane; seda tuleks käsitleda kirjandusajaloo tundidel. Keeleõpetus tuleks lõpetada keeleajaloo, mis vanemais klassides küllalt huvi pakuks; kahjuks puudub see kavadest. Kirjandustecorra ei tohiks kuhjuda teatavasse klassidesse, vaid ta tuleks vaatlemiseks kirjandusajaloo tundidel, kus teatavad eeskujud käepärast; süstematiseerimine võiks olla viimastes klassides. Ebakohaselt on paigutatud 1. klassi kavadesse mõisted *valm*, *legend*, kuna selle klassi kirjandusloo kavades tegelikka näitusi ei ole. Samuti on varajane siin rääkida stiili gruppidest. Ei ole loomulik, et eesti keele sõnaõpetus süstemaatiliselt 2. ja 3., saksa keeles aga 1. klassis läbi võetaks. 1. klassis, kus Greeka ajalugu läbi võetaks, oleks sünnis ka Homerost lugeda, mitte aga 2. klassis. Kirjandusloo peiraskus langeb vanemate klasside peale, kus lisaks veel esteetika ja hulka materjali maailma kirjandusest. Nooremates klassides, eriti 1. ja 3., tundub materjali vähe olevat; osa vanemate klasside pagaasist võidaks kergesti ette poole asetada. Tundide arvgi võiks nooremis klassides suurem olla, vanemais ei ole see teiste ainete rohkuse pärast võimalik. Enne kui lõpulikud kavad antakse, tuleks käesolevaid kavu põhjalikult sõeluda.

12. G. Mikhelson: Eesti keel muulaste koolides.

Kõneleja tähendab, et ta andmeid oma referaadi jaoks vene ja saksa koolidest on saanud; teated rootsi koolide kohta puuduvad.

Eesti keele õpetamine muulaste koolides on kurval järjel, eriti vene koolides. Teatavasti on eesti keel muulaste koolis esimeseks võõraks keeleks ja tema õpetamine algab 3. õppeaastal. Pealegi tuleb eesti keelt õppida kui riigikeelt. Kuid praegu on selle keele õppimisel troostitud tagajärjed. Need, kes 4-klassilise algkooli lõpetanud, tunnevad tähestikku, oskavad vast ka sõnu kokku lugeda, kuid loetavast asjast on neil vähe aimu. 6-klassilise algkooli lõpetajad loevad küll soravamalt, kuid keele tegelikuks tarvitamiseks puudub neil vilumus ja oskus. Keskkooli lõpetades osatakse juba ümber jutustada väikesi lookesi, kirjutada diktaate ilma jämedate ortograafiliste vigadeta. See maksab muidugi nende kohta, kes eesti keelt ainult koolis on õppinud. Keele oskatus kutsub esile nurisemised ja rahulolematused nii õpilaste kui administratsiooni poolt, kuid parata pole siin praeguse olukorra juures midagi.

Põhjused eesti keele puuduliku omandamise kohta on referendi arvates järgmised:

1) eesti keele kui vähearenenud [Mis mõttes? Toim.] keele üldraskused; 2) fonetilised raskused: *a*, *ö*, *õ* hääldamine; 3) õpetajate halb ettevalmistus; 4) õpperaamatute ja sõnastikkude puudus; 5) arvamine, et eesti keelt tarvis ei ole (see põhjus hakkab küll vähehaaval kaduma). Ei või nimetamata jätta ka liig koormatud õppekavu.

Et neid vigu parandada, tuleks tegelikult mõningaid samme astuda. Referent esitab haridusministeeriumile ettekandmiseks järgmised resolutsioonid:

1) välja kuulutada võistlused eesti keele metoodika väljatöötamise alal vene- ja saksakeelega koolidele; 2) määrata auhinnad paremate eesti õppe- ja sõnaraamatute eest vene kui ka saksa õppekeelega koolide jaoks ja kindlustada auhinna saanud autorile tema raamatu kirjastamine ja vastava honorari saamine; 3) eesti keele õpetajaile muulaste koolides luua võimalus ennast eesti keeles praktiliselt, teoreetiliselt ja metoodiliselt täiendada; 4) muulaste koolides kuni soodsamate tingimuste loomiseni maksta panna ajutised õppekavad, mille sihiks oleks ainult keele tegelik tundmaõppimine, heites kõrvale kõik teised nõudmised, mis keele tegelikku tundmisse otsekohe ei puutu; lihtsustatud õppekavade täitmist kategooriliselt nõuda.

(Järgneb).

A. Raud.

Raamatute ülevaade.

Julius Mark, *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen*. I. Hälfte. Einleitung, Frühere Arbeiten, Die Possessivsuffixe in den ostseefinnischen Sprachen. Helsingfors 1923. Sonderabdruck aus den Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. [XV + 277 suurt 8° lk.]

Selle, Eesti noorele keeleteadusele tähistamiseks saada töötava kapitaalset uurimise kohta on pikemalt (5^{1/2} suurt lk. peent trükki) sõna võtnud dr. E. A. T(unkelo) „Virittäjä“ s. a. nr. 4—5, lk. 110—115, kus avaldatud tähtsamad arvangud ja otsused esitame vastaval kohal allpool (EK, lk. 127).

Joh. Aavik, *Kirjavahemärkide õpetus* ühes lühikese lauseõpetusega, harjutusülesannetega ja nende võtmega. Koolidele ja iseõppimiseks kokku seadnud. — Kirjastus „Istandik“ Tartus 1923. Keelelise Uuenduse Kirjastik nr. 39. [58 lk. Hind 80 marka].

Eestikeele õppe- ja õpikirjanduse kehv ning kiratseturg näikse viimasel ajal siiski juba paranevat ja rikatuvat mõningate kui mitte just õpilastele sündsate õpiraatute, siis vähemalt õpetajaile kohaste, võrdlemisi kordaläänud õpperaamatute tõttu. H. Põllu vaevalt küll õnnestanud keeleõpetuse I jaole (Häälikõpetus ja sõnaõpetus) on järgnenud II jagu, Lauseõpetus, mis oma sisulise ja metoodilise läbitöötusega, eelmise osaga võrreldes, juba suurt edusammu ära märgib, olgugi et mõnede süntaktiliste nähtuste puhul erijuhuste liig üksikasjalik klassifitseerimine ja raskepärane ning abstraktne keel isegi Lauseõpe-

tuse kooliväljaannet õpi raamatuks võtta takistavad (kõnelemata mitmest sisulisest vääratusest). Selle vastu palju loetavam, ütleksime isegi huvitav ja paiguti kütkestav on kõnealune Joh. Aaviku teos, olgugi et seegi oma laiuse ja üksikasjalikkuse, samuti hinna poolest, õpilasele vaevalt on kohane. Sisuliselt on nimetatud töö igatahes kõigiti kordalainud ja on autori rohkearvulises toodangus kahtlemata kõige parem, põhjalikum ja objektiivsem. Praeguse kirja keele kirju ja korratu pruugi rägastikus liikudes ilmutab siin autor normeerimisel ja ühtlustamisel mõistlikku ja kainet vaatlemisvõimet ja soliidset maitset. — Eriti vajaline ja teretulnud kõigile on põhjalik peatükk, k o m m a (Õig. sõn. I. tr. „koma“! kust on see ühe-*m*-line kuju võetud?) kohta, eriti ehk ses punktid 14, 15 (märkused 1, 2), 17, 18, kus eestikeele enda loomule kohast pruuki toonitatakse vastandina võistlevate väärtendentside kõrval, mis kujunenud, peaasjalikult viimasel ajal, võõraskeelte, eriti vene mõjul; aktuaalsema tähtsusega on ka alapeatükid, kus käsitletakse komma tarvitamist *ja, ning, ega, ehk, või, kui ja nagu* ees (lk. 28—31). Kohane on ka lk. 35 hoiatus mõttekriipsu (—) üleliigse, nähtavasti venemoodse tarvitamise eest. Tähelepanu teenib samuti soovitus (lk. 40) enam ühendusmärki (-) tarvitada: „Ülevaatlikkuse ja kergloetavuse pärast rohkem kui kahest, või kolmest sõnast kokkuliidetud sõnaes, — üldse sõnade vahel, mille kokkukirjutamine tundub liialine ja harjumatu olevat, kuid mida ei taheta ka hoopis lahus kirjutada, näit.: väljamaale-sõit, ennast-petta-laskmine, ... ühehobuse-voorimees, ... rahvakooliseaduse-projekt jne. Hea oleks ka, kui kirjanikkude ja trükikodade poolt vastu võetaks lk. 40 esinev ettepanek.

Selge, süntaksi põhjalikumaks õppimiseks tarvilikuks aluseks on ka peatükk „Tähtsamad mõisted ja nähtused lauseõpetuse (süntaksi) alalt“ (lk. 5—11). Olgu nimetada, et autor siin m. s. soovitab ette võtta mõnd terminoloogilist muudatust: atribuuti kutsuda (senise „lisanduse“ asemel) „määruseks“, adverbiaali (senise „määruse“ asem.) „oluks“ ja appositsiooni (seni harilikult „iseseisev lisandus“) „lisamääruseks“ (vt. lk. 6, 1 alamärkus). Objekti ja adverbiaali vahepiiri kohta ei võta J. A. mitte nii teravalt ega otsustavalt seisukohta kui näit. Soomes ja osalt ka (viimasel ajal) meil: „mõnesid adverbiaale tuleb nimetada objektadverbiaaliks ehk kaudseks objektiks ka kõrvalobjektiks) näit.: Ta ütles *sõbrale*, ta kõneles *sõbrast* (või *sõbra üle*); ma kahtlen *selles*; küsisin *sõbralt*“ (lk. 6,

3 alamärk.), — Küsiksime, kas ei oleks mitte parem kõrvalause teise nimetusena tarvitada olenev ehk alluv lause (pro rippuv, lk. 7)?

Vahemärkide reeglites ei oleks üleliigne olnud ka nimetada, et kommat ega punkti ei tarvitata raamatute kaantel ega nimelehtedel ridade lõpul. Arvaksime ka, vastandina autorile, et tekstialuste alamärkuste tähekeste (*), ristide (†) ja numbrite (^{1 2}) järgi klambri tarvitamist soovitada ei tarvitse; ilma klambrita märgikesed (eriti soovitav numbrikesed) teevad teksti silmale puhtamaks, selgemaks ja kaunimaks (lk. 39). Sõna „vaata“ lühendus v. (lk. 12) ei tundu küllalt praktilik, pärisnime ees võiks seda lugeda „von“, näit.: „Selle kohta v. Wundt, Völkerpsychologie I, 21“; parem lühendus on vt.¹ Küsitav on, kas tõesti pruugib reeglipäraseks tunnistada (lk. 13) hüüatusmärgi tarvitamist kõnetluste järgi kirja algul („Armas sõber!“). Sagedasti tundub see liialdaselt hüüdev ja pealetükkiv. Kas ei oleks siin soovitavam prantsuse eeskujul hakata tarvitama kommat, järgnevat rida siis muidugi väikese tähega alustades (teadagi kui see sisuliselt võimalik):

Armas sõber, (Austatud härra,)

olen nüüd, nagu . . . . . (pööran Teie poole . . . . .)

Ka punkt oleks siin kohasem kui hüüatusmärk.

Raamatu keele asjus tähendab autor algul (lk. 3): „Et käesolev raamat on määratud pääasjalikult koolidele, seepärast on siin tarvitatud kirjaviisi ja terminoloogiat, mis praegu enamis jaos koolides tarvitusel“. Ja tagajärg: Joh. Aaviku keel on selle n. n. „ametliku kirjaviisi“ tõttu äraarvamata palju võitnud kauniduse, sulavuse, klassikaliku lihtsuse, lausete parema rütmi ja sonoorsuse, üldiselt stiililise mehisuse ja tõsiduse poolest (vastandina võrreldagu aga Siuru I, lk. 136—148 esineva keele „ilo“). Käesolev töö näitab jällegi kujukalt, et ka ilma *-tet*, *-n*, *y*, *-lle*, *o* ja *t* lillekesteta tõesti plastilist ja kaunist kulturkeelt võidakse kirjutada, ütleksime isegi veel plastilisemat ja kaunimat. Jõuame jällegi otsusele, et keele ja stiili ilu ja väärtus ei olene mitte nii teatavate ettekirjutatud vormide, häälikute, tähtede ega isegi sõnakeste väiklasest tühjast-tähjast, kui

¹ Kahjuks segab raamatu lugemist kaunike hulk ebajärjekindlusi (vt. juhtumine ∞ juhtumus, lk. 28) ja trükivigu; mis viimased suuremalt osalt küll meie ühialbade trükiolude arvele tuleb kirjutada. Viimaste hulka kuulub vist küll lk. 16 ühes lausenäites, Virumaa linnade ja alevite nimestikus tähtsama linna N a r v a puudumine.

hoopis millegist muust, sügavamast ja olulisemast, s. o. kõneleja või kirjutaja enda hingest. Jak. Hurt'i, eriti aga Kreutzwaldi keel kubiseb otse keelekujudest, mida meie praeguse maitse seisukohalt loeme mittesoovitavaiks, isegi jämedaiks vigadeks; ometi võivad need „vead“ haavata ainult väiklast tähenärijat; nende teoste keel on kummatagi ilus, nende stiil, selleaegse sõnavara ja lausekonstrukstioonide kehvusest hoolimata, rikas ja arenenud. — Õnneks ongi juba üldine arvamine loobumas senisest kitsikust usust keelt arendada ja „uuendada“ peaaesjalikult vormiõppe, häälikõppe ja ortograafia alal, kuna rohkem ja rohkem maad võitvat näikse veendumus, et kirjakeele edendamine ja kulturistamine sünnib viljakamalt sõnavara rikastamise, stiililiste vahendite arendamise (mis küll eestkätt oleneb kõneleja ehk kirjutaja vaimlisest astmest ja sissesündinud maitsest, kus võimata õpetusega küllalt mõjuda) ja, kõnekeeles — diktsiooni parandamise kaudu.

Oletame, usume isegi, et neid mõtteid, neid kahtlusi meie keelearendamise mitmete seniste tendentside vääramatuse ja otstarbekohasuse kohta on liikunud ka kõnesoleva raamatu kirjutaja meeles, kui ta teoses tarvitunud on vahel keelendeid nõnda,¹ nagu seda kooliraamat temale kaugeltki mitte ette ei kirjuta, vastandina seni autori poolt tarvitatud keelekujudetele, mida kooliraamat talle kaugeltki ei keela: „... mis aga ometi üksiteisega mõtteliselt nii lähedalt seotud, et üks ilma teiseta nagu poolik on“ (lk. 3; kas ei ole siin on ikkagi mitte „saksapäranane“, tema eestilisem paik: „... ilma teiseta on nagu poolik“?), „üksikasjalistes reeglites“ lk. 3 („üksikasjalisis“ oleks ju muidugi palju „sisisevam“), „Vahemärkide tarvitamine peab saama niisuguseks harjumuseks, et kirjutades neid ilma suurema järelemõtlemiseta ja nagu loomusunniliselt õigesti p a n e b“ (lk. 5), perioodides (lk. 16), „Ta tungis mitmesse majasse“ (lk. 26), „Ta püüdis tagaajaja käest pääseda“ (lk. 36; pääsma: päästa oleks muidugi kahemõtteline), „koguni värsides tuleb apostrofoeeritud vormidega tagasihoidlik olla, neid ainult harva ja hädakorral tarvitades“ lk. 41), „hoopis häädamata täht“ (lk. 41) jne.

tu-lõpulisid noomeneid tarvitab J. A. ka siin *ma*-tüvelistena (tõsi küll järjekindluseti: lk. 10 abitumas ∞ abitus, lk. 13 arusaamatuks, lk. 14—15 jalutumale jne.). Selle pruugi otstarbekohatust ja kahjulikkust kirjakeelele tõestab

¹ Paiguti on see keel otse üllatavalt „vana“.

tabavalt lk. 10 erinev lausenäide: „Ta oli veelgi abiturimas [kas „ikka veel abitus“ või „veel enam abitus“? A. S] seisukorras, sest et ta oma tervise oli kaotanud“. — Asjatu on kirjakeele uususele vastu kirjutada murdeliselt *edesi* (lk. 12). Kas seepärast, et see näikse olevat keeleajalooliselt „õigem“? — Pole selge, kas on trükiviga või põhimõttelik nominatiivobjekti tarvitamine lauses: „Selle ebakoha ärahoidmiseks on hispaania ja ka portugali keeles hakatud küsimus- ja hüüatusmärki ka lause ette otsa panema“ (lk. 14), mis tundub igatahes vähe juudikeelselt. — Ei saaks nõus olla sõnade järjega lauses: „Seda aga ta ei teadnud“ (lk. 17), pro: „Seda ta aga ei teadnud“. — Asjata murdeline kuju on (lk. 19) *varsi* (kas jällegi keeleajalugu?), selle kõrval (lk. 37) siiski ka *varsti*. — Olles äkilise loomuga mees, tegi ta tegusid, mida pärast kahetses“ (lk. 27) asemel oleks igatahes ladusam ja vähem puine öelda: „Äkilise loomuga mees olles [ilma kommata!] tegi ta . . .“ — *i*-mitmuse liialdast tarvitamist (näit. *korri*, lk. 29, 30,, pro: *kordadel*, *kordel*) peaksime ikkagi kord piirama hakkama, silmas pidades selle ilmset morfoloogilist selgusetust ja kahjulikkust teatavail sõnatüüpidel. — Imelik, et autor näikse paiguti ka „sisisevaid“ lõppusid armastavat, näit. „tihedasti seotud“ (pro: tihedalt s., lk. 9).

Omas olulises osas on aga „Kirjavahemärkide õpetus“ kõigiti teos, mida koolidele soojalt tuleks soovitada. Möödapääsematu on see igatahes emakeele õpetajaile ja üldse igale haritlasele.

A. S-te.

Ühesteistkümnes üleskutse

sõnavaraliste teadete kogumiseks

(vt. EK 1922 79—82, 182—183).

Ä h e l 'väsimate, tööahne, agar' (Põhja-Tartumaa).
 A r p u m a 'väsima' (Lõuna-Viljandim.). H a m (m) a r (Lõuna-Eesti) '(noatera) selg'. J u b i 'muistne meesterahva pintsak' (Lõuna-Tartum.). K a a l, gen. kaala 'kimp (30 tükki)' (Saarem.). K o n t, gen. -di 'küngas, kink, mäenukk' (Võrum.). K u h t i (n) 'ühes tükkis olev laste undruk' (Lõuna-Pärnum.). L e e n u s, gen. leensa 'mahlakas' (Tartum.?). L ö ö l e s, lõõles 'lõdevil, londis' (Saarem.). L u k k, gen. luki 'liige', „lukki ajama“ (Viljandim.?). M ö t s i k 'või pütt' (Lõuna-Viljandim.). N ä l v, -a 'labajala pöid' (Tartum.). N o t t

'teatav kalapüügi riist' (Pärnum.). Haiguse õgar 'vimm' (P.-Tartum.). (Pähkla) ormus' kihn, kõlu, tupp' (Lõuna-Tartum.). Pälima' kokku kandma' (Lõuna-Viljandim.). Peht, gen. pehe 'mets' (Võrum. eriti kohanimedes). Peidas (hobuse kael) 'uhkelt loogas' (P.-Tartumaa). Pobenet 'mõrsja ujurätt' (Läänem., saared). (Adra) raie (Lõuna-Viljandim.). (Särgi) reiused (Vilj.). Soa (reste) 'lipits' (Lõuna-Viljandim.). Roimastama 'uimaseks jääma' (Harjum.). Rõma 'lõhe, pragu' (Lõuna-Viljandim.). Rõmauma 'lõhenema' (ibid.). Roodima 'lööma (piitsaga)' (Alutag.). Rootus 'Nachgeburt' (Saarem.). (Käe-) rusu 'ranne' (Tartum.?). Seervä (seere, seerme, siirvä) 'riba kõvemat maisamaad soos' (Võrum.). Siirvek 'mingi muistne naiste riie' (Lõuna-Viljandim.). Soik, gen. soigu 'madal heinamaa (end. järv)' (Läänem., P.-Pärnum.). Sõrk, pl. sõrgad. sõrga-laulud 'regivärsid' (Läänem.). Tirss, g. tirsi, 'ving, karm' (Võrum.). Tõbi 'pikem vatitud talvekuub meestel' (L.-Viljandim.). Turask 'tupr, mütt' (ibid.). Ürp, g. ürbi 'muistne seelik' (P.-Tartum., Virum.). Vinnid 'vanaaegsed püksid' (ibid.).

Toimetusele saadetud.

Kuukiri **Eesti Kirjandus** 1923. Nr. 4 sisu: H. Sepp, Martin Lipp kui ajaloo uurija. J. Luiga, Läti Hendriku kroonika kriitika (Pooleli). H. Sepp, Suusõnalise ajaloolise traditsiooni iseloomust ja suusõnaline ajalooline traditsioon rootsi-aegseist ajaloolisist isikuist (Löpp). Valter Anderson, Eesti rahvaluule kirjandus 1918—1922. Oskar Loo, Liivi rahva olevik (Löpp). Lilli Suburg, Suburgi perekond. — Nr. 5—6 sisu: Valter Anderson, Prof. Kaarle Krohn ja tema uurimismetood. A. Kruusberg, Riigikohtu esimees Karl Parts 50-aastane. A. M. Tallgren, Rahvuslised olud eelajaloolisel ajal Ida-Baltikumis ja põhjapoolses Ida-Euroopas (7 joonisega) [Autor jõuab m. s. otsusele, et „Arheoloogiline materjal ei luba oletada mingit rahvaste rändamist Eestisse vaheajal, 500—800 p. Kr. Aga pärast seda elasid eestlased kahtlemata Eestis“]. J. Luiga, Läti Hendriku kroonika kriitika (Pooleli). J. Aunver, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi religioosne ilmavaade (Pooleli). H. Sepp, Eesti ajaloo-kirjandus aastail 1918—1922 (Pooleli). M. Okas, Eesti keele õpperaamatud 1918—1922 a. Lilli Suburg, Suburgi perekond (Pooleli). M. J. Eisen, Väike keeleline märkus [soovitab „puid ostma“ asemel „halgusid ostma“]. Joh. V. Veski, Kas „põletispuu“ või „põletuspuu“? — Nr. 7 sisu: Arni Raudoja, Eesti näitekirjandus 1922 a. H. Sepp, Eesti ajaloo-kirjandus aastail 1912—1922 (Pooleli). J. Aunver, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi religioosne ilmavaade (Löpp). Lilli Suburg, Suburgi perekond (Pooleli). Jne. — Nr. 8 sisu: M. J. Eisen, Elias Lönnrot Eestis. Vasso Silla, Eesti värsifikatsiooni probleem. Joh. Aavik, Vastuväited Vasso Silla värsiehitusereformi asjus. H. Sepp, Eesti ajaloo-

kirjandus aastail 1918—1922 (Lõpp). Lilli Suburg, Suburgi perekond (Pooleli). A. Jürgenstein, Joosep Kapp'i kiri C. R. Jakobsonile. August Wallner, Mõned traditsioonid Võru Karulast ja Urvestest. Jne.

Lauri Kettunen, **Lõunavepsa häälik-ajalugu**. I. Konsonandid. II. Vokaalid. — Referat: Südwepsische lautgeschichte. I. Konsonantismus. II. Vokalismus. Tartu 1922 (Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B II, 2) XII + 139 + II + 135 lk. ja kaart.

Virittäjä 1922. Nr. 6—8. Sisukord: Aarni Penttilä, Sanojen tunneaines. Martti Rapola, Suomenkielen *aise-*, *äise-*loppuisten verbien alkuperä. Heikki Ojansuu, Suomen *veräjä* sana ja sen vastineet eri Itämeren-suomalaisissa kielissä [nende lähtekujuks peab H. O. leedu tüve **verta-*]. Helti Hannikainen, Alkusointu Juhani Ahon teoksessa „Muistatko —?“ Lauri Kettunen, Suomen postpositiooneista *kerä*, *keralla* 'kanssa'. [Autor peab sõna *kerä* 'ga, ühes' lühenduseks kujust *keralle*, *keralla* < *kerralla*, nom. *kerta*]. Kirjallisuutta (M. Rapola, Pääpainottomain tavujen *a-*, *ä-*loppuised vokaaliyhitymät suomen murteissa. Arv. L. Kettunen). Jne.

Virittäjä 1923. Nr. 1—3. Sisukord: E. A. T., † Prof. Heikki Ojansuu. Kaarlo Marjanen ja K. R. Brotherus, Muistosanoja prof. Heikki Ojansuun haudalla. A. V. Ks., Professori Heikki Ojansuun muistolle (luuletus). Heikki Ojansuu, Pieni lisäys „Karjalan Äänneoppiin“. Heikki Ojansuu, Sananselityksiä 6—8 [6. *Niminiettu, nimenniettu, niminietty*. 7. *needma, neede, needus, need*, germ. algupära. 8. *eL perö, e* ühend. kahtlevalt rootsi *fföra* j. t. germ. ning kindlamalt vene *bergö* (*bepeza*) sõnadega]. Niilo Ikola, Muutama muistelmalt Heikki Ojansuusta. Jne.

Virittäjä 1923. Nr. 4—5 Sisukord: V. A. Haila, Otto Tarvasen suomenkiielestä. Martti Rapola, Pieniä huomioita 5—7 [5. *tuukkahisto*, 6. *kästüt : kästään*, 7. *yöseen, e ööse, öösi*]. Emil Öhmann, Muutamia lainasanan-laskuja suomessa. M. Ho., Kansansatujen nuorin veljes. Ylioppilas Kaarle Krohnin kansanrunoudenkeräysmatka kesällä v. 1882. Jne.

Virittäjä 1923. Nr. 6—7. Martti Rapola, Kielihistorian asema suomalaisten oppikoulujen äidinkielen opetuksessa [Selles ka meie emakeele õpetajaile tähtsas artiklis soovitab autor, senise grammatika õpetuse elustuseks ja õpilase üldhariduse süvenduseks, liita praeguse keeleõpetuse kursusele veel järgmisi peatükka üldkeeleteadusest ja keele ajaloost: keele mõiste, keele füsioloogilise külje ja kõneleja hingeululise tegevuse vahetõrge, keele muutumine, keele (murreteks) jagunemine, keelte vastastikused mõjud, rahva haridusolude kajastumine keeles, võrdlev talitusviis keeleteaduses; sellega ühes tuleks õpilastele vanema kirjakeele ja kõnekeele (murrete) varal selgitada tähtsamaid ja lihtsamaid muudatusi soome keeles (kõike seda muidugi ainult vanemais klassides)]. Martti Rapola, Pieniä huomioita 8—10 [8. *Kirpu : Kiruun*. 9. *välään-oja* ∞ *välävänäjoja*, 10. *joki : joon*]. — Kirjanduse ülevaates arvustab E. A. Tunkelo üksikasjalikumalt prof. Julius Mark'i uurimust „Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen. I. Hälfte: Einleitung, Frühere Arbeiten, Die Possessivsuffixe in den ostseefinnischen Sprachen“ (mille järgmine osa umb. 12 tr. poogn. suur, läheneb samuti valminemisele). 53-iklise peatüki „Frühere Arbeiten“, milles arvustavalt esitletakse 36 eri autori teosed kõnesoleva küsimuse kohta, puhul tähendab E. A. T.: „Lugeja saab üldmulje, et terve töövalda puutuv, tuntud kirjandus on siin arvesse võetud ja et referaadid, milles on palju tarvitatud

autorite omi lauseid, on hoolikalt tehtud, üksikasjalikult täpsed ja usuvad ning ladusalt käsitletud. Niiviisi olles ja et esitatud väljaandest on mitmed ka teaduslikkes raamatukogudes haruldased, on sel ajaloolisel ülevaatel nii tegelik kui ka teaduslik väärtus, ja see näitab peale selle ka tähelepanuväärset eruditsiooni ja põhjalikku valmistumist oma ülesande täideviimiseks" (lk. 110). Ja järgneva peatüki puhul: „Autor on käepärast oleva aimestiku varal revideerinud ja tõestanud oletatavad algsoome [possessiivsuffiksile] tüübid ja heal meetodil jõudnud selgitada, kuidas hilisemad põlvnevad ühedest ehk teistest" (lk. 112). „Autor on ühendanud ained üldülevaateliseks tervikuks ning laiemalt vaatealadelt silmitsedes osalt kontrollinud, täiendanud või õiendanud endisi seletusi ja loonud uusi. Tulemused, millele ta niiviisi on jõudnud, tunduvad, niivõrd kui olen suutnud märgata, üldse vastuvõetavad ja lõpulikud“ (lk. 112–113). Peale mõninga teoses esineva küsimuse üksikasjalisemat arvustust ja kommenteerimist, esitab rets. järgmise üldkokkuvõtte: „See on tähtsamaist ja paremaid teostest, kus läänemere-soome keelte vormiõpetust senini on võrdlevalt käsitletud, isegi üks kõige paremaid, mida nende keelte ajaloo alalt üldse on avaldatud. See annab toetust lootusele, et sedasama võidakse tervest teosest selle valminemise järgi öelda ka uurali vormiõpetuse seisukohalt, mille raskemaid kohti on autor võtnud endale käsitleda“ (lk. 115). — Jne.

Õiendused ja parandused.

Eelmistes numbrites palume lugejaid järgmisi vigu ja eksitusi õiendada:

	Vigane:	Tuleb lugeda:
lk. 2 rida 18 ül.:	propoganda	propaganda
„ 3 „ 15 „	muisteist	muistseist
„ 12 „ 13 „	Kristofeer	Kristoffer
„ 14 „ 1 „	<i>vodi</i>	<i>voodi</i>
„ 14 „ 3 „	<i>einami</i>	<i>einama</i>
„ 27 „ 12 alt:	Passiivi lõpp	Passiivi partitsiibi lõpp
„ 41 „ 1 „	umbgehen	umgehen
„ 69 „ 2 „	sõnad „ja Kuikküla 'Koikküla'“ tulevad kustutada, sest O. P. käsikirjalises kogus esineb ikkagi <i>Koikküla</i> (mida käsikirja selgusetuse tõttu ekslikult on loetud)	
„ 71 „ 9 ül.:	võtnud osa ainult	Võtnud osa mitte ainult
„ 71 „ 13 „	kus <i>i</i> oleks	kus <i>e</i> oleks
„ 74 „ 18-19 ül.	< <i>meesi</i> tuleb kustutada!	
„ 76 „ 16 alt:	<i>sh-ga</i>	<i>sch</i> ja <i>sh-ga</i>
„ 76 „ 7 „	<i>žraffin</i>	<i>šraffin</i>

Vastutav toimetaja: Julius Mark.

Väljaandja: Emakeele Selts.

Eesti Kirjastuse-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus 1923.

Prof. dr. E. N. Setälä.